

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ДИРИГУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН»

- A** Проблема підвищення якості підготовки кваліфікованих фахівців активно обговорюється вітчизняною педагогічною спільнотою. З огляду на це, запропонована стаття спрямована на обґрунтування теоретико-методичних засад викладання фаху на індивідуальних заняттях у музично-освітніх вишах у процесі вивчення дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін». Методологія дослідження спирається на системно аналітичний і компаративний методи дослідження. Наукова новизна полягає у визначенні теоретико-методичних основ викладання диригування в процесі вивчення дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін» шляхом поєднання соціально-значущих методів і принципів із інтерактивним діалоговим аспектом навчання при використанні інтеграції базових фахових знань і вмінь зі знаннями основ диригентсько-хорової педагогіки.

Ключові слова: специфіка музичного навчання; викладач; хорове диригування; навчальний репертуар; форми; методи і прийоми музичного навчання

- S** *Narozhna Nadiia, Ostapenko Larisa. The theoretical and methodological bases of conducting classes in the context of studying the discipline «Methods of teaching professional disciplines».*

The problem of improving the quality training of qualified specialists is hotly debated by the Ukrainian pedagogical community. The proposed article is aimed at substantiating the theoretical and methodological principles of teaching in individual classes at music universities in the process of studying the discipline «Methods of teaching professional disciplines». The research methodology is based on systematic analytical and comparative research methods. The scientific novelty is to determine the theoretical and methodological foundations of teaching conducting in the process of studying the discipline «Methods of teaching professional disciplines» by combining socially significant methods and principles with an interactive dialogic aspect of learning using the integration of basic professional knowledge and skills with knowledge of conducting and choral pedagogy.

Key words: specifics of music education; choir conducting; study materials; forms; methods and techniques of music education

Нарожна Надія Іванівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри музичного мистецтва, Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Narozhna Nadiia, PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Music, Kyiv National University of Culture and Arts, Ukraine

E-mail: nadiia.narozhna@gmail.com

Остапенко Лариса Вікторівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри музичного мистецтва, Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Ostapenko Larisa, PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Music, Kyiv National University of Culture and Arts, Ukraine

E-mail: ostaplora@ukr.net

Актуальність теми дослідження. Нинішній етап розвитку освітньої галузі України характеризується зміною освітньої парадигми і вимагає від вищої школи переорієнтації та переосмислення професійної підготовки фахівців, що спричинено загальною інтеграцією держави в європейське співтовариство, потребою суспільства та запитом ринку праці. Нагальною потребою і сучасним пріоритетом розвитку системи фахової освіти є формування у студентів активної професійної компетентності ще в період навчання у виші.

Нові реалії висувають інші вимоги до проведення освітнього процесу в закладах музичної освіти, зокрема універсальності підготовки диригентів хору і викладачів-музи-

кантів, їхньої адаптації до сучасних соціально-мистецьких умов, особистісної орієнтованості освітнього процесу, його інформатизації, визнанні і усвідомленні важливості такого роду підготовки [9].

У галузі музичного мистецтва сьогодення потребує таких фахівців, які в процесі навчання одержали ґрунтовну теоретичну і практичну підготовку, які обізнані із сучасними тенденціями розвитку музичного мистецтва, вміють адаптуватись у музичній практичній діяльності, здатні однаково успішно вести педагогічну й просвітницьку діяльність. Тому підготовка кадрів для цієї галузі має забезпечити оптимальні передумови для самореалізації особистості, розкриття її потенційних музичних задатків,

творчих здібностей, здатності до творчості, професійного самовдосконалення і розвитку. Саме індивідуальні заняття з фаху, завданням яких є професійна підготовка майбутніх диригентів-хормейстерів, аспектами якої є психологічна і практична готовність до професійного саморозвитку, самоактуалізації, самовдосконалення в процесі фахового становлення, вміння застосовувати нестандартний, креативний підхід до вирішення фахових завдань на базі комплексного володіння професійними знаннями, вміннями і навичками, потенційно мають ширші можливості музичного навчання та виховання.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Різні теоретико-методичні аспекти проблеми вдосконалення професійної підготовки майбутніх музикантів у вишах досліджували такі вчені, як Л. Коваль, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Щолокова, Т. Борисова, Н. Овчаренко, М. Ярова та ін. Науковці висвітлюють специфічні риси організації освітнього процесу, шляхи, умови і коло першочергових питань, від вирішення яких буде залежати здатність майбутніх фахівців до виконання своїх професійних завдань у сучасних умовах.

Підвищенню ефективності диригентсько-хорової підготовки студентів у музичних вишах присвячені дослідження Т. Борисової, Н. Овчаренко, М. Ярової та ін. Формування практичних навичок і вмінь у контексті викладання хорових дисциплін розглядалися у працях диригентів-практиків О. Єгорова, Я. Мединь, Л. Андреєвої, М. Колесси, А. Мархлевського та ін.

Однак означена проблема все ще залишається актуальною й потребує подальших досліджень і розробок, особливо з питань методики викладання хорових дисциплін, зокрема з індивідуальною формою навчання, яка має неабиякі потенціальні можливості у навчанні й вихованні сучасних фахівців музичного мистецтва.

Метою статті є висвітлення питань, пов'язаних із методикою викладання фаху на індивідуальних заняттях у процесі вивчення дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін», через можливість використання новітніх технологій навчання, спрямованого на здатність випускників застосовувати фундаментальні фахові знання, одержані у виші, ефективно працюючи в обраній професії в нових сучасних умовах постійного оновлення знань і навичок.

Наукова новизна. У статті наведені теоретико-методичні засади викладання диригування в процесі вивчення дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін», які спрямовані на інтеграцію базових фахових знань зі знаннями основ диригентсько-хорової педагогіки, вони сприяють оволодінню методикою викладання хорових дисциплін, формують початкові основи педагогічної майстерності музиканта-педагога, передбачають розумне поєднання соціально-значимих методів і принципів навчання з діалоговим режимом навчання.

Викладення основного матеріалу. Фахове навчання у вищих музично-освітніх закладах здійснюється через си-

стему навчально-виховних занять, спрямованих на передавання, засвоєння, використання і примноження знань, умінь і навичок у студентів, яка в сучасних умовах розвитку вітчизняної культури і мистецтва потребує подальшого вдосконалення організаційної динамічності освітнього процесу на засадах гуманності, особистісно-орієнтованої педагогіки, розвитку і саморозвитку студентів. Без сумніву це сприятиме якісній підготовці майбутніх хорових диригентів, допоможе їм в опануванні основами майстерності як початковим рівнем їхньої професійної підготовки.

Ураховуючи поліфункціональну спрямованість підготовки студентів хорової спеціальності, крім засвоєння фахового теоретичного матеріалу, володіння методикою практичної роботи з хором, повинна передбачати ще й володіння випускниками програмним обсягом загальнопедагогічних знань, зокрема методикою організації й проведення освітнього процесу в музично-освітніх закладах. Вивчення основ музичної педагогіки і методики викладання фахових дисциплін має допомогти студентам в одержанні знань і навичок організації, проведення і творчого розв'язання навчально-виховних завдань, у збагаченні їхньої професійної та дидактичної підготовки для проведення успішної вокально-хорової та педагогічної діяльності. Саме введення в навчальні плани випускових кафедр диригентсько-хорової спеціальності вищих навчально-музичних закладів вказаної дисципліни має за мету підготувати студентів до практичної педагогічної діяльності шляхом засвоєння ними знань про базові методичні категорії, як-то: мета, принципи, зміст, форми, методи, прийоми, а також засоби та способи сучасного музичного навчання і виховання.

У системі професійної музичної освіти вагоме місце займають заняття з індивідуальною формою навчання, ключовим принципом яких є особистісно-орієнтований підхід до їхнього проведення. Проведення індивідуальних занять на відміну від лекцій і семінарських занять зумовлюється характером та особливостями художньо-пізнавальної музичної діяльності студентів, а за формою, структурою, вимогами вони мало чим відрізняються від інших галузей науково-музичного пізнання [6; 9].

Однак музичне навчання і виховання має свої специфічні особливості, які необхідно враховувати в процесі навчання, а саме:

- надання першочерговості практичному засвоєнню хорового мистецтва над історико-теоретичними знаннями і закономірностями музично-хорової діяльності, бо саме в процесі художньо-практичної діяльності відпрацьовуються диригентські та вокальні вміння і навички студентів, реалізуються творчі й виховні завдання, розвиваються музичні здібності студентів, їхнє музичне мислення. Визначення пріоритету практичної діяльності не означає ігнорування ролі історико-теоретичного пізнання у музичному навчанні й потребує повсякчасного звернення до нього і підтвердження в своїх практичних уміннях і навичках;

- максимальне забезпечення художньо-творчої активності студентів при ведучій ролі педагога. Творча актив-

ність студентів є необхідною характеристикою навчання будь-якої дисципліни. Відмінність занять з музики порівняно з іншими галузями навчання полягає у творчій спрямованості активності студентів, які повинні не тільки активно працювати на занятті, а й у своїх практичних діях показувати конкретні творчі результати. Керівна ж роль викладача проявляється у максимальному сприянні пробудження творчої енергії студентів, спрямуванні їхньої ініціативи, творчої самостійності в потрібному напрямі. Урахування цих специфічних ознак музичної фахової освіти має бути завжди в полі зору викладачів і бути орієнтиром у їхній практичній педагогічній діяльності.

У циклі диригентсько-хорових дисциплін з індивідуальною формою навчання хорове диригування є наскрізною, основною і головною дисципліною в процесі підготовки диригентів хору, музикантів-педагогів. Її вивчення дає змогу об'єднати два напрями компетентнісної фахової підготовки диригентів-хормейстерів і музикантів-педагогів, що значною мірою підвищить якість формування фахівців хорового мистецтва, потрібних для його подальшого розвитку.

Курс хорового диригування ставить своєю метою з одного боку – всебічну підготовку майбутнього диригента до хормейстерської, диригентсько-виконавської діяльності, навчання його всіх методів і прийомів управління хором, оволодіння комплексом навичок, які забезпечують уміння диригента самостійно визначати як ідейно-художню цінність музичного твору, так і його фактурно-стилістичні особливості. І головне, щоб через свою диригентську техніку зробити свій художній задум чітким, ясним і зрозумілим хору і слухачам, у чому вбачається велика виховна місія диригента-хормейстера.

З іншого боку – формувати основи педагогічної майстерності, забезпечити рівень сформованості методико-педагогічної компетенції студентів, розкрити їх творчі здібності у питанні розроблення різного роду занять із хорових дисциплін (у даному аспекті – розроблення планів занять з індивідуальною формою навчання, підбір навчально-дидактичного матеріалу, використання сучасних засобів навчання, застосування сучасних засобів діагностики тощо).

Надто важливим, на нашу думку, вбачається ще й те, що, крім вищезазначених напрямів підготовки музиканта-педагога, на індивідуальних заняттях з фаху особливу увагу варто приділяти розвитку таких професійно важливих якостей, як здатність до саморегулювання своїх психічних процесів, до вербальної та невербальної комунікації, емоційності, розвитку емпатії та багатьом іншим складникам образно-емоційних компонентів педагогічної техніки, що значною мірою допоможуть молодим спеціалістам успішно розпочати свою педагогічну діяльність. На проблему забезпечення емоційного контексту мистецького навчання наголошувала авторка багатьох науково-методичних праць у галузі музичної педагогіки Г. Падалка [6].

Сучасна музична педагогіка спрямована на особистісно-орієнтований підхід до навчання і виховання, на об-

разно-емоційний аспект професійної діяльності і вважає доцільним використання методики, яка з перших занять сприяє стимуляції емоційного розвитку студента, його художнього мислення, активізації творчого потенціалу через засвоєння різних видів художньо-творчих завдань. Іншими словами, сучасна методика викладання повинна сприяти емоційному забарвленню навчальної інформації, спонукати розвиток інтересу студента до знань, стимулювати його активність і розвивати його творчі та індивідуальні задатки [5, 6, 7].

Викладач з хорового диригування несе повну відповідальність за художньо-естетичний напрям виховання свого студента, його професіоналізм і компетентність. Саме від особистості викладача, від його оригінальності, особистісних якостей, професіоналізму залежить успішність освітнього процесу і якість підготовки майбутнього фахівця.

Роль особистості музиканта-педагога в освітньому процесі важко переоцінити, адже саме від нього великою мірою залежить успішне опанування навчальної дисципліни, яку він викладає. Більше того, ставлення до педагога вихованці схильні переносити на предмет, який він викладає. Отже, у сучасній системі підготовки музикантів-педагогів, особливе місце має займати пошук шляхів формування фахово освіченої, творчої індивідуальності майбутнього педагога, реалізації його творчих і педагогічних здібностей, розвитку власного особистісного стилю практичної діяльності.

Важливу роль у вихованні музикантів-педагогів відіграє навчальний репертуар, який є основою музичного навчання. На кожного студента викладач складає посеместровий індивідуальний план. Цей план складається з урахуванням поступового ускладнення хорових творів, що вивчаються, різноманітних за стилем і жанром у відповідності до програмних вимог курсу. Хоч на практиці нерідко ці педагогічні вимоги не дотримуються і часто порушуються.

Як показує педагогічний досвід, неправильний розподіл музичних творів з фаху призводить до методичних непорозумінь. Це, як правило, веде до педагогічних негараздів, до порушення злагодженості освітнього процесу, до неправильної оцінки знань, умінь і навичок студента і, нарешті, до методичного хаосу. Однак є винятки, коли студент, маючи яскраві музично-творчі задатки, хорошу попередню підготовку, проявляє високу працездатність, потребує складніших творів для вивчення, ніж пропонується у програмі. У такому випадку відхилення від програмних вимог допустиме.

Підбираючи програму з диригування, треба враховувати низку умов, а саме: вивчення індивідуальних якостей студента, його художніх нахилів і смаків, ставлення до музики різних жанрів і стилів, рівня його музичного мислення й емоційності, попередньої музичної підготовки і загальнокультурного рівня; підбір репертуару з урахуванням послідовного засвоєння різних технічних прийомів і поетапне формування музичного, творчого мислення студентів;

включення до репертуару навчального матеріалу творів різних епох, стилів, жанрів, музики a cappella із супроводом; комплектування репертуару здійснювати з урахуванням можливості його використання у навчальній і виробничій практиці студента, у роботі з хоровими колективами; використання різноманітних методів і прийомів проблемної педагогіки.

Процес навчання диригуванню концентрується в таких основних напрямках роботи, як вивчення хорового репертуару і робота над технічними та технологічними прийомами диригування. Ці напрями вміщують у собі великий комплекс художньо-творчих завдань, форм, методів і прийомів навчання.

У роботі над репертуаром студент набуває навичок самостійної підготовчої хормейстерської роботи. Схематично це може виглядати в такий спосіб: вивчення літератури, пов'язаної з конкретним хоровим твором, його авторами, епохою тощо; написання музично-хорознавчого та виконавського аналізу цього твору; виявлення характерних особливостей і складностей хорової партитури та підбір способів і прийомів їхнього вирішення; визначення інтерпретаційного плану хорового твору; постановка і вирішення багатьох проблем творчо-виконавського характеру при роботі над твором.

У практиці проведення індивідуальних занять із фаху існує вибір широкого кола методик, які зводяться до двох узагальнюючих підходів:

- використання на заняттях різноманітних методів, спрямованих на «муштрування» студента, за яким студент у всьому підкоряється педагогу;
- використання сукупності методів, спрямованих на активізацію творчого самовираження студента, на формування потреби в художньо-творчій самореалізації та духовній самовдосконаленості.

При першому підході, який подекуди ще існує в практиці музичного навчання і виховання, акцентується формування вмінь і навичок за зразком «роби так, як я». За другим – навчання спрямовується на розвиток самостійного мислення студента, активізацію його пізнавальної діяльності, стимулювання імпровізаційних рішень, оригінальних інтерпретацій хорових творів, що вивчаються.

Основними елементами, або ж структурою занять можуть виступати складники творчої діяльності, модифіковані до завдань, а саме: постановка студенту творчого завдання; окреслення художньо-творчого задуму його виконання; здійснення пошуку способів вирішення творчого завдання, створення кількох інтерпретаційних варіантів; утілення художнього задуму твору в мануальній техніці диригування; наостанок, оцінювання художньо-творчого досягнення студента.

Поставлені завдання, їхня послідовність не повинні бути панацеєю на всі випадки проведення практичного індивідуального заняття. Вибір і послідовність елементів заняття мають носити динамічний характер, ураховуючи мету конкретного заняття, попередню музичну і загальнокуль-

турну підготовку студента, його творчий потенціал, логіку і закономірність вирішення творчих завдань і, насамкінець, працездатність студента.

Кожне із цих поставлених завдань включає в собі: активізацію творчої ініціативи студента, його творчої уяви, стимулювання фантазії, спонування до художніх асоціацій; актуалізацію попереднього художньо-практичного досвіду, набутих знань і умінь студента; фрагментарно-імпровізаційне опрацювання хорового твору; пошук художніх варіантів у вирішенні творчих проблем; відпрацювання необхідних умінь у процесі освоєння хорової партитури; інтенсифікацію освітнього процесу; концентрацію уваги студента, визначення завдань для самостійної роботи студентів. При цьому варто не упускати із виду основні правила диригентської техніки, якими повинен керуватись викладач у підготовці й вихованні студента і, яких потрібно домагатись, у диригуванні: наочності («видимості»), виразності та економності і лаконічності диригентського жесту [2, с. 41–43].

Процес вивчення дисципліни «Хорове диригування» може бути умовно розділений на три стадії, під час яких послідовно засвоюється і розвивається професійна диригентська техніка і диригентсько-хорова майстерність.

Перша стадія полягає в опрацюванні та засвоєнні елементарних технічних прийомів диригування. Ця стадія має проводитись на хорових відділеннях коледжів культури і мистецтв, у музичних вишах може бути передбачена лише у випадках крайньої необхідності протягом одного-двох місяців із метою перевірки раніше набутих диригентських і музичних навичок.

Друга стадія полягає в оволодінні саме технікою хорового диригування на основі вивчення навчального репертуару зі включенням на початку нескладних, а в подальшому складніших виконавських задач. Ця робота проводиться на 1–3 курсах диригентсько-хорової спеціалізації вищих музично-освітніх закладів.

Третя стадія характеризується формуванням диригентсько-хорової майстерності студента. На цій стадії навчання диригентський жест і диригентська техніка в цілому перетворюється в досконалий засіб вираження складніших художніх намірів студента, найтонших виконавських нюансів і одночасно у засіб підпорядкування хору творчій волі й художньому задуму диригента. Ця стадія роботи завершує процес навчання диригування й охоплює останні навчальні курси музично-освітнього закладу.

Проведення індивідуальних занять з диригування може йти двома шляхами: заняття можуть розпочинатися з повної творчої свободи, а потім начебто «нанизувати» на неї правила і норми професійної діяльності; або ж – спочатку проводити копітку роботу з опанування технічних основ мануальної техніки, на яких у подальшому формувати особистісний стиль художньої творчості майбутнього музиканта на основі вивчення різноманітного навчального репертуару.

Вибір способу проведення занять залежить від: мотивації студента, його індивідуальності, творчих задатків, попередньої музично-теоретичної підготовки і загальнокультурного розвитку, працездатності студента, кваліфікації педагога.

На індивідуальних заняттях з диригування найчастіше використовуються такі групи навчальних методів, як наочні (візуальні), словесні (вербальні), практичні. Ураховуючи специфічні ознаки музичної фахової освіти, ці методи здебільшого комбінуються, надаючи пріоритет практичному засвоєнню навчального матеріалу, відпрацюванню вокальних і диригентських умінь і навичок при максимальному забезпеченні художньо-творчої активності студента під керівництвом викладача.

Комбіновані методи навчання характеризуються поєднанням словесних, наочних і практичних методів одночасно. Це свого роду тріада навчальних дій:

- показ (демонстрація тих чи інших технічних диригентських прийомів);
- розповідь (пояснення, роз'яснення, співставлення, асоціації, порівняння);
- вправлення (тренування). У сучасній навчальній практиці цей метод широко використовується на індивідуальних фахових заняттях.

Так, наочні методи комбінуються зі словесними і допомагають студентам усвідомити загальний характер хорового твору, його зміст і сутність, уявити художній образ та особливості виконання. В основному, це – демонстраційний показ викладачем тих чи інших способів диригентської техніки, виявлення складних місць виконавсько-технічного характеру (інтонаційних, вокально-хорових, ритмічних, текстових), усний цілісний музично-хорознавчий і художньо-виконавський аналіз хорового твору, визначення особливостей його виконання.

Практичні методи комбінуються з пошуковими, що використовуються для практичного відпрацювання та засвоєння технічних і художніх навичок під час вивчення твору. Це – гра вокально-хорових партитур на фортепіано, багаторазове відпрацювання окремих складних місць твору, що вивчається, спів хорових партій і акордів, метро-ритмічне засвоєння музичного матеріалу. Цю групу використовують студенти у домашній самотійній роботі над вокально-хоровим твором, що є основною ланкою музичного навчання в нинішніх умовах.

Практичні методи в поєднанні з евристичними сприяють виробленню індивідуального стилю студента, є відкриттям чогось нового. Вони формують кінцевий результат вивчення музичного твору і повинні демонструвати певні творчі напрацювання. Вони використовуються для створення нових неординарних художніх образів, застосовуючи незвичайні технічні прийоми виконання. Переважно – це індивідуальна інтерпретація твору, використання нетрадиційних художньо-технічних прийомів сценічного виконання.

Заслужують на увагу також методи навчання, спрямовані на розвиток музичних якостей майбутніх фахівців,

власне практично-аналітичні методи, які забезпечують, за великим рахунком, розвиток навичок художньо-аналітичного розуміння музичного матеріалу в процесі музичної взаємодії викладача і студентів. Ці навички характеризують особистісні музичні якості студента, як-то: музичний слух, почуття метро-ритму і темпу, темброво-динамічне сприймання хорового твору. Для цього використовуються методи аналізу і синтезу, порівняння і співставлення. На практиці це можуть бути – спів хорових партій, розбір, побудова та сольфеджування гармонічних акордів хорової партитури, їхнє прослуховування та аналітичне порівняння; формування додаткових голосів у хоровій партитурі; імпровізація на задану тему тощо.

У полі зору викладача має бути постійне вдосконалення майстерності майбутнього музиканта, формування навичок довільного практичного музикування, яке не потребує аналізу й осмислення музичного матеріалу. Це – сольфеджування хорових партій і акордів; гра на фортепіано (хорових партитур з нот, гам, технічних вправ, кадансів); робота над мануальною технікою диригування; вивчення нотного музичного матеріалу напам'ять; сольфеджування та читання музичного матеріалу з нот; підбір музичних фрагментів на слух, підспівування, імпровізація; слухове колективне музикування. Ця група методів не завжди використовується в аудиторній навчальній роботі, але вона дуже важлива і потрібна, сприяє розвитку особистісних якостей майбутнього музиканта і широко використовується студентами у самотійній роботі.

Критеріями вибору методів навчання слугують: провідні завдання виховання фахівця й особистості; мета і завдання навчання взагалі й конкретного етапу зокрема; закономірності та принципи навчання; зміст навчального матеріалу (теоретичного і практичного); навчальні можливості студентів; кваліфікація викладача.

Усі ці методи можуть «працювати» за однієї умови, коли педагог буде спрямовувати свої зусилля не тільки розвиток музичних здібностей студента, але й на розвиток його індивідуальності та самотійності в цілому. Тому що формування всіх складників виконавської майстерності диригента-хормейстера: музичного слуху, відчуття ритму, володіння інструментом, розвиток мануальної техніки, творчої уяви, фантазії значною мірою залежить від внутрішнього розуміння студентом музики, його здатності до творчого самовираження в інтерпретації хорового твору, вміння емоційно наситити кожен ноту композиторського та літературного тексту твору.

Методика проведення занять в індивідуальному класі з диригування ґрунтується на попередньому вивченні індивідуальних характеристик студента, а саме: перевірки його попередньої музично-теоретичної підготовки, рівня загальнокультурного розвитку, володіння музичним інструментом; вивчення природних і напрацьованих особливостей постановки диригентського апарату; визначення індивідуальних недоліків диригентського апарату і методів їх усунення; підбору вправ для формування роз-

виту у студентів основних елементів диригентської техніки, використовуючи основи постановки диригентського жесту: принцип свободи рухів; принцип графічної ясності рухів; принцип економії рухів; принцип «упередженості»; принцип звуко рухів (єдність слухових уявлень і м'язових відчуттів); принцип мелосу (пластичність рухів); принцип художньої доцільності [2, с. 40-47]; підбору семестрової програми у відповідності до робочої програми курсу.

В основі викладання хорового диригування варто дотримуватися розумного поєднання соціально-значущих методів і принципів навчання, таких як демократизм, помірний лібералізм, здорова творча конкуренція з інтерактивними діалоговими формами спілкування, як-то: педагогічна співтворчість, співробітництво, проблемна педагогіка, що проявляються в наступних видах педагогічної діяльності, а саме: в роботі над мануальною технікою диригування, використовуючи потрібні вправи та навчальний репертуар; правильному підборі репертуару з урахуванням індивідуальних особливостей студента, його художніх нахилів і смаку, рівня мислення і емоційності, музичної підготовки і загальнокультурного рівня розвитку, темпів його творчого росту; послідовному засвоєнні різноманітних технічних прийомів і поетапному формуванні творчого мислення студента; залученні у освітньому процесі музики різних епох, жанрів, стилів, художніх напрямів, музики *a cappella* і з супроводом, знайомство з різними засобами хорового письма; використанні хорового репертуару в навчальній і виробничій практиці, зокрема у роботі з аматорськими хоровими колективами.

Перш ніж приступити до занять із опрацювання і засвоєння елементарних технічних прийомів диригування, викладач доносить до студента короткі дані про зовнішній вигляд й основні позиції диригента, принципи, характер і ясність диригентських рухів і схем, поведінку на сцені. Диригент, який стає перед хором повинен стояти прямо, бути спокійним, упевненим і внутрішньо зосередженим для того, щоб сам вигляд його викликав довіру у хористів і бажання спільно творити прекрасне, і, щоб, досить важливо, міг викликати інтерес у слухачів. Вільний жест, виразна міміка, пластичність і ритмічність рухів, тісно пов'язаних з музикою – ось ті необхідні технічні компоненти, без яких немислиме формування диригента-художника.

Далі викладач має зупинитися на окремих компонентах диригентського апарату та їх ролі у диригуванні (положення голови, плечей, ніг, рук, міміки тощо), наголошуючи на тому, що руки диригента хору є головною і центральною частиною диригентського апарату.

У роботі зі студентом треба звертати увагу на складники диригентського жесту (ауфтакт і його роль у диригуванні, його фази). Сюди входить показ вступів, зняття звучання, фермати, різноманітні способи звуковедіння, управління диханням, тембром, інтонацією та іншими засобами музичної виразності. Велику увагу варто приділяти роботі над диригентськими схемами, їх структурою, вступом і зняттям звучання, амплітудою, окремими диригентськими прийо-

мами. Необхідно пам'ятати і тримати в полі зору основи впливу диригента на колектив, а саме: позиції і плани рук, амплітуда жесту, які особливо впливають на виразність та інформативність управління хором.

У роботі зі студентами потрібно звертати увагу на розвиток їхнього вокального і внутрішнього слуху, вироблення відчуття опертого звуку, звукової наповненості, волі й активності диригентського жесту.

Особливу увагу треба звертати на самостійну роботу студентів не тільки по засвоєнню диригентських прийомів, формуванню вмін і закріпленню навичок хорового диригування, використовуючи всі можливості застосування сучасних технологічних новацій, а й на розширення фахових теоретичних знань з історії і хорової теорії, науково-методичної літератури, новітніх педагогічних технологій.

З огляду на це, методика роботи над вивченням хорового твору в класі диригування передбачає: знайомство з хоровою творчістю композитора, автором слів, порівняльний аналіз хорових творів, написаних іншими композиторами на той же текст (якщо такі є); виконання хорової партитури на фортепіано; вокально-інтонаційне засвоєння хорової партитури (задання тону по камертону в потрібну тональність, спів партій, інтонація акордів знизу вгору і навпаки); диригентсько-технічне вивчення хорового твору, втілення музичного матеріалу у диригентському жесті; опрацювання навчально-методичної фахової літератури; написання анотацій і цілісного аналізу хорового твору; виконання різного роду і складності художньо-творчих завдань, спрямованих на розвиток мануальної техніки та музично-культурний розвиток особистості; демонстрацію результатів навчання на академічних концертах, залах, іспитах упродовж усього навчання і завершення навчання – атестаційною програмою з фаху.

Отже, у класі хорового диригування відпрацьовується мануальна техніка диригування і напрацьовуються прийоми, які допомагають навчитись: володіти диригентським інструментом (жест, погляд, міміка й пантоміма) для успішного управління технічними і виконавськими труднощами хорових творів; вивіряти і корегувати інтонацію і стрій (слідкувати за чистотою інтонації, за пониженням чи підвищенням окремих голосів чи хорових партій, динамікою, тембрами); налагодити ансамбль колективного співу (рівень звучання хорових партій, виділення хорового матеріалу, приглушення акомпануючих і другорядних голосів); застосовувати диригентсько-виконавські знання, вміння і навички та педагогічні знання (основи диригентсько-хорової педагогіки) в подальшій виконавській і педагогічній діяльності.

Наостанок, відзначимо, що професійна підготовка сучасного диригента хору, викладача хорових дисциплін реалізується в процесі вивчення дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін» за таких умов:

- засвоєнні студентами основ диригентсько-хорової педагогіки;
- забезпеченості використання взаємопов'язаного нав-

чання змісту хорових дисциплін і методики їхнього викладання;

– розвитку музичного мислення і формування понятійного апарату майбутнього викладача-музиканта;

– інтеграції базових і спеціальних дисциплін;

– організації цілеспрямованої самостійної роботи студентів, що несе в собі великі резерви професійного навчання і виховання та є забезпеченням процесу, спрямованого на вироблення самостійного творчого ставлення до обраної професії, що складає сутність сучасного навчання і виховання.

Висновки. З огляду на це, неодмінною умовою успішного проведення процесу викладання фаху є процес, спрямований на вироблення у студентів самостійного творчого ставлення до обраної професії, сформованість таких особистісних якостей, як творча самостійність, ініціативність, критичність у ставленні до себе, необхідність самоосвіти і самовдосконалення, що є обов'язковою вимогою для досягнення високої якості вищої освіти. Саме вивчення дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін» має можливість спрямувати підготовку таких фахівців, вивчення курсу дає змогу інтегрувати два напрями компетентнісної фахової підготовки диригентів-хормейстерів і музикантів-педагогів, що значною мірою підвищить якість формування фахівців хорового мистецтва, потрібних для його подальшого розвитку.

Дисципліна забезпечує об'єднання базових фахових знань зі знаннями основ диригентсько-хорової педагогіки, сприяє оволодінню методикою викладання фаху, формує початкові основи педагогічної майстерності музиканта-педагога, вміння орієнтуватись у науково-методичній літературі і, що особливо важливо, використовувати їх у своїй диригентсько-виконавській і педагогічній діяльності.

Поданий матеріал не закриває всіх питань означеної проблеми і **потребує подальших розробок** у вдосконаленні проведення індивідуальних занять із фаху відповідно до сучасних вимог до вищої школи і нагальної потреби стимулювання інноваційної активності в галузі музичної педагогіки. Викладений матеріал ґрунтуються на вивченні науково-методичної фахової літератури з методики викладання музичних занять і не претендує на всебічне і вичерпне вирішення цієї проблеми.

Список використаних джерел

1. Борисова Т. В. Методика викладання музичних дисциплін у вищій школі (цикл вокально-хорових дисциплін) : навч. метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Вид. Зволейко Д.Г., 2018. 87 с.
2. Казачков С. А. Дирижерський апарат і его постановка : учеб. пособие. Москва : Музыка, 1967. 111 с.
3. Нарожна Н. І. Методика викладання фахових дисциплін : практикум. Київ : Вид-во Ліра-К, 2017. 151 с.

4. Овчаренко Н. А. Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності : теорія та методологія : монографія. Кривий Ріг : Вид-ць Р.А. Козлов, 2014. 400 с.
5. Олексюк О. М., Бондаренко Л. А. Методика викладання музичних дисциплін у вищій школі : навч. посіб. Київ : Київський у-т ім. Б. Грінченка, 2018. 112 с.
6. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін : навч. посіб. Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
7. Рудницька О. П. Мистецька освіта в країні : теорія і практика / заг. ред. О. В. Михайличенко, ред. Г. Ю. Ніколаї. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. 255 с.
8. Соколова О. В. Інтегративний підхід у вивченні мистецьких дисциплін в умовах теоретичної підготовки майбутніх учителів музики і художньої культури. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. 2011. С. 93–96. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/22065/1/Sokolova.pdf>
9. Шевчук С. Вектори підвищення якості професійної підготовки фахівців у сучасних умовах. *Імідж сучасного педагога* : електрон. наук. фак. журн. 2020. № 3 (192). С. 5–10.
10. Щолокова О. П. Філософські засади мистецької освіти. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти* : зб. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. Вип. 7 (12); матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. *Гуманістичні орієнтири мистецької освіти*, 22-24 квітня 2009р. : до 175-річчя Нац. пед. у-ту ім. М.П. Драгоманова. С. 9–13
11. Ярова М. В. Деякі аспекти сучасної диригентсько-хорової підготовки вчителів музичного мистецтва. *Педагогічний дискурс*. 2012. Вип. 12. С. 365–369

References

1. Borysova, T. V. (2018). *Metodyka vykladannia muzychnykh dystsyplyn u vyshchii shkoli (tsykl vokalno-khorovykh dystsyplyn) [Methods of teaching music disciplines in higher education (vocal and chorus disciplines)]*: navch. metod. posib. Kamyanskyi-Podilskyi: Vyd-tsv Zvoleyko D. H. [in Ukrainian].
2. Kazachkov, S. A. (1967). *Dirzherskii aparat i ego postanovka [Conductor's apparatus and its training]*: ucheb. posobie. Moskva: Muzika [in Russian].
3. Narozhna, N. I. (2017). *Metodyka vykladannia fakhovykh dystsyplyn [Methods of teaching professional disciplines]*: praktikum. Kyiv: Vyd-vo Lira-K [in Ukrainian].
4. Ovcharenko, N. A. (2014). *Profesiina pidhotovka maibutnykh uchyteliv muzychnoho mystetstva do vokalno-pedahohichnoi diialnosti: teoriia ta metodolohiia [Professional training of future vocal teachers: theory and methodology]*: monography. Kryviy Rih: Vyd-ts R. A. Kozlov [in Ukrainian].
5. Oleksyuk, O. M., & Bondarenko, L. A. (2018). *Metodyka vykladannia muzychnykh dystsyplyn u vyshchii shkoli [Methods of teaching music in higher education]*: navch. posib. Kyiv: Borys Hrynchenko Kyiv University [in Ukrainian].
6. Padalka, H. M. (2008). *Pedahohika mystetstva. Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplyn [Art pedagogy. Theory and methods of teaching art]*: navch. posib. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
7. Rudnytska, O. P. (2010). *Mystetska osvita v kraini : teoriia i praktyka [Art education in Ukraine: theory and practice]*. Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka [in Ukrainian].
8. Sokolova, O. V. (2011). *Intehratyvnyi pidkhd u vyvchenni mystetskykh dystsyplyn v umovakh teoretichnoi pidhotovky maibutnykh uchyteliv muzyky i khudozhnoi kultury [Integrative approach in art disciplines in theoretical training of future music and art teachers]*. *Naukovyi chasopys NPU im. M.P. Drahomanova. Serii 14. Teoriia i metodyka mystetskoï osvity [Scientific journal of M. P. Drahomanov. Series 14: Theory and methods of art education]*, 14, 93-96 [in Ukrainian].
9. Shevchuk, S. (2020). *Vektory pidvyshchennia yakosti profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv u suchasnykh umovakh [Directions for improvement of the quality of professional training in actual circumstances]*. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 3 (192), 5-10 [in Ukrainian].
10. Shcholokova, O. P. (2009). *Filosofski zasady mystetskoï osvity [Philosophic bases for art education]*. In *Naukovyi chasopys NPU im. M.P. Drahomanova. Serii 14: Teoriia i metodyka mystetskoï osvity [Scientific journal of NPU named after M.P. Dragomanov. Series 14: Theory and methods of art education]*: materialy III Mizhnarodnoi nauk.-prakt. konferentsiyi "Humanistychni oriyentry mystetskoï osvity" (pp. 9-13). Kyiv: M. P. Drahomanov National Pedagogic University [in Ukrainian].
11. Yarova, M. V. (2012). *Deiaki aspekty suchasnoi dyryhentsko-khorovoï pidhotovky vchyteliv muzychnoho mystetstva [Several points of contemporary training of chorus conducting teachers]*. *Pedahohichni dyskurs [Pedagogic discourse]*, 12, 365-369 [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 25.02.2021